

**Controleprotocol
voor de accountantscontrole
op de jaarrekening 2010
van de gemeente Dordrecht
(concept)**

Stads Bestuurs Centrum
3 november 2010

1. Doelstelling en opbouw van het controleprotocol

Het doel van dit controleprotocol is de accountant nadere aanwijzingen te geven voor zijn controle van de jaarrekening 2010. Het geldt als aanvulling op het auditplan dat de accountant zelf heeft opgesteld.

De opbouw van het protocol is als volgt:

- Uitgangspunten, getrouwheid en rechtmatigheid
- Goedkeurings- en rapporteringtoleranties
- Rechtmatigheid en rechtmatigheidcriteria
- Normenkader voor de rechtmatigheidscontrole
- Bijzondere aandachtspunten
- Richtlijnen voor de rapportage door de accountant

En tot slot zijn de volgende bijlagen opgenomen:

- Achtergrond van de accountantscontrole
- Begrotingsrechtmatigheidcriteria
- Effecten van afwijkingen van wet- en regelgeving
- Normenkader 2010

2. Uitgangspunten, getrouwheid en rechtmatigheid

De accountantscontrole van de jaarrekening 2010 dient gericht te zijn op het afgeven van een oordeel over:

- de getrouwe weergave van de in de jaarrekening gepresenteerde baten en lasten en de activa en passiva;
- het rechtmatig tot stand komen van de baten en lasten en balansmutaties in overeenstemming met de begroting en met de van toepassing zijnde wettelijke regeringen, waaronder gemeentelijke verordeningen;
- de inrichting van het financieel beheer en de financiële organisatie gericht op de vraag of deze een getrouwe en rechtmatige verantwoording mogelijk maken;
- het in overeenstemming zijn van de door het college opgestelde jaarrekening met de het Besluit Begroting en Verantwoording Provincies en Gemeenten;
- de verenigbaarheid van het jaarverslag met de jaarrekening.

(voorgeschreven in artikel 213 van de Gemeentewet)

Bepalend voor de uit te voeren controlewerkzaamheden zijn:

- Besluit accountantscontrole provincies en gemeenten (BAPG)
- Nota van toelichting bij het Besluit accountantscontrole gemeenten (BAG)
- Richtlijnen voor de Accountantscontrole van het NIVRA
- Kadernota Rechtmatigheid 2010 van het Platform Rechtmatigheid Provincies en Gemeenten (PRPG)

In het BAPG zijn minimumeisen voor de in de controle te hanteren goedkeurings- en rapporteringtoleranties voorgeschreven. De toelichting op het BAG werkt een aantal begrippen nader uit, zoals dualisme, rechtmatigheid en tolerantie. De 42 bladzijden tellende Kadernota Rechtmatigheid 2010 van het PRPG gaat onder andere in op zaken als het

onderscheid tussen juridische en financiële rechtmatigheid, fouten en onzekerheden bij de rechtmatigheidcontrole en aan derden uitbestede activiteiten. Van gemeenten en accountants wordt verwacht dat zij de zwaarwegende adviezen op deze onderwerpen volgen. Soms geeft de Kadernota Rechtmatigheid meerdere oplossingsrichtingen aan. Daar waar dat het geval is, zal in dit controleprotocol worden aangegeven voor welke alternatieven de gemeenteraad van Dordrecht kiest.

3. Goedkeurings- en rapporteringtoleranties

De accountant accepteert in de controle bepaalde toleranties en richt de controle daarop in. De accountant controleert niet ieder document of iedere financiële handeling, maar richt de controle zodanig in dat voldoende zekerheid¹ wordt verkregen over het getrouwe beeld van de jaarrekening en de rechtmatigheid van de verantwoorde baten en lasten en balansmutaties en financiële beheershandelingen met een belang groter dan de vastgestelde goedkeuringstolerantie². De accountant richt de controle in op het ontdekken van belangrijke fouten en baseert zich daarbij op risicoanalyse, vastgestelde toleranties en statistische deelwaarnemingen en extrapolaties.

Goedkeuringstolerantie is het bedrag dat de som van fouten in de jaarrekening of onzekerheden in de controle aangeeft, die in een jaarrekening maximaal mogen voorkomen, zonder dat de bruikbaarheid van de jaarrekening voor de oordeelsvorming door de gebruikers kan worden beïnvloed. Naast de goedkeuringstolerantie wordt de rapporteringtolerantie onderkend. Alle door de accountant gesignaleerde onrechtmatigheden die het bedrag van de rapporteringtolerantie overschrijden, dienen in het verslag van bevindingen te worden opgenomen.

Bij de vaststelling van de verordening op de accountantscontrole Dordrecht 2003 heeft de raad ervan af gezien om de goedkeuringstoleranties scherper te stellen dan de minimumeisen volgens het BAPG:

Goedkeurings-tolerantie	Strekking accountantsverklaring			
	Goedkeurend	Met beperking	Oordeel-onthouding	Afkeurend
Fouten in de jaarrekening	≤1%	>1%<3%	-	≥3%
Onzekerheden in de controle	≤3%	>3%<10%	≥10%	-

Let op: percentages van de totale lasten inclusief de stortingen in reserves!

Op basis van de begroting 2010 van de gemeente Dordrecht (€ 454.529.000 totale lasten inclusief stortingen in reserves) betekenen voornoemde

¹ Het afgeven van een accountantsverklaring geschiedt met een hoge mate van zekerheid. De betrouwbaarheid van het oordeel is dan 95% oftewel er is niet meer dan 5% kans dat de strekking van de afgegeven accountantsverklaring onjuist is.

² Door de toepassing van een risicoanalyse kan het zo zijn dat niet alle transacties die groter zijn dan de vastgestelde goedkeuringstolerantie individueel worden gecontroleerd. Ook kunnen andere gegevensgerichte werkzaamheden dan deelwaarnemingen worden toegepast. Met name door toepassing van cijferanalyses (verbandcontroles) kan het aantal deelwaarnemingen worden beperkt.

percentages dat een totaalbedrag aan fouten in de jaarrekening van circa € 4.500.000 en een totaal aan onzekerheden in de controle van circa € 13.500.000 een goedkeurende accountantsverklaring bij de jaarrekening 2010 niet in de weg zullen staan.

De goedkeuringstoleranties zijn kwantitatieve criteria. Als de accountant meer dan 1% fouten en/of meer dan 3% onzekerheden constateert, dan zal hij geen goedkeurende verklaring maar een verklaring met beperking, een oordeelonthouding of een afkeurende verklaring verstrekken. Daarnaast kan de accountant op grond van zijn deskundigheid (professional judgement) besluiten dat er kwalitatieve gebreken zijn van dusdanige aard, dat de goedkeuring wordt onthouden (artikel 3 BAPG).

Voor de rapporteringstolerantie stelt de raad als maatstaf dat de accountant elke fout of onzekerheid van € 100.000 of meer rapporteert, overeenkomstig de minimumeis van het BAPG. Dit betekent dat de accountant dient te rapporteren over alle door hem geconstateerde fouten in de jaarrekening 2010 en onzekerheden in de controle 2010 die € 100.000 of meer bedragen. Dit geldt ook voor elke specifieke uitkering van meer dan € 1.000.000 die in de *Single information Single audit* bijlage van de jaarrekening moet worden verantwoord. Is de specifieke uitkering lager, dan geldt een rapporteringstolerantie van 10% met een minimum van € 10.000 (artikel 5 BAPG).

4. Rechtmatigheid en rechtmatigheidscriteria

De verordening op de accountantscontrole Gemeente Dordrecht 2003 definieert rechtmatigheid overeenkomstig het BAPG: de in de jaarrekening verantwoorde lasten, baten en balansmutaties zijn rechtmatig tot stand zijn gekomen, dat wil zeggen "in overeenstemming met de begroting en met de van toepassing zijnde wettelijke regelingen, waaronder gemeentelijke verordeningen". Voor een toelichting op het begrip rechtmatigheid in relatie tot accountantscontrole bij gemeenten wordt verwezen naar de Nota van toelichting bij het BAG (Staatsblad 2002, 68), de Kadernota Rechtmatigheid 2010 van het PRPG (www.platformrechtmatigheid.nl) en Audit Alert 17 van het NIVRA, getiteld "Rechtmatigheidsonderzoek provincies en gemeenten en de implicaties daarvan voor de accountantsverklaring" (www.nivra.nl), waarin onder andere het verschil tussen financiële en juridische rechtmatigheid wordt behandeld. De accountant hoeft namelijk niet vast te stellen of alle handelingen binnen de gemeente conform de geldende wet- en regelgeving zijn verricht. De aandacht blijft beperkt tot die handelingen waaruit financiële gevolgen voortkomen die als baten, lasten en/of balansmutaties in de jaarrekening dienen te worden verantwoord. Met andere woorden: het gaat om de financiële beheershandelingen. Dit sluit in beginsel regels uit met betrekking tot handelingen en beslissingen van niet-financiële aard, bijvoorbeeld in relatie tot de arbeidsomstandighedenwet of de privacywetgeving. Hierop dienen echter twee belangrijke nuances te worden aangebracht:

- Handelingen en beslissingen van niet-financiële aard dienen wel in algemene zin te worden betrokken bij de inschatting van het algemene risicobeleid en -beheer van de gemeente. De ratio hiervan is dat niet-financiële handelingen wel kunnen leiden tot financiële

risico's waarvoor bijvoorbeeld een voorziening zou moeten worden gevormd. De accountant betreft deze risico's in zijn controle en weegt deze mee bij zijn oordeelsvorming over het getrouwe beeld.

- De accountant gaat na of het jaarverslag geen tegenstrijdigheden bevat ten opzichte van de jaarrekening. Zo worden de paragrafen in het jaarverslag niet op rechtmatigheidsaspecten getoetst. Wel wordt dus gekeken of het beeld dat in de paragrafen wordt gegeven niet botst met de jaarrekening. Als dat beeld strijdig is dient de accountant dat te vermelden in zijn accountantsrapport.

Verder worden in het kader van de rechtmatigheidscontrole negen rechtmatigheidscriteria³ onderkend:

1. het calculatiecriterium
2. het valueringscriterium
3. het adresseringscriterium
4. het volledigheidscriterium
5. het aanvaardbaarheidscriterium
6. het leveringscriterium
7. het voorwaardencriterium
8. het misbruik en oneigenlijk gebruikcriterium
9. het begrotingscriterium

Bij het onderzoek naar en de oordeelvorming over de getrouwheid van de jaarrekening besteedt de accountant reeds aandacht aan de zes eerstgenoemde criteria. De laatste drie criteria zijn exclusief en dus aanvullend voor het accountantsonderzoek naar en de oordeelvorming over de rechtmatigheid. Het PRPG behandelt deze drie criteria uitgebreid in de Kadernota Rechtmatigheid⁴. Hier in dit protocol wordt alleen kort ingegaan op de toepassing van het begrotingscriterium en het voorwaardencriterium, ook in relatie tot gevonden fouten en onzekerheden.

Het begrotingscriterium

In de begroting zijn de maxima voor de lasten vermeld die door de raad zijn vastgesteld. Dit houdt in dat de financiële beheershandelingen dienen te passen binnen de begroting, waarbij het juiste programma en thema, de toereikendheid van het begrotingsbedrag, alsmede het begrotingsjaar van belang zijn. Als dus blijkt dat de gerealiseerde lasten zoals weergegeven in de jaarrekening hoger zijn dan de geraamde bedragen *met inbegrip van de laatste begrotingswijziging*, dan is mogelijk sprake van onrechtmatige uitgaven (begrotingsonrechtmatigheid). De overschrijding kan in strijd zijn met het budgetrecht van de gemeenteraad zoals geregeld in de Gemeentewet. Het kan echter ook passen binnen het door de gemeenteraad geformuleerde beleid en/of worden gecompenseerd door aan de lasten gerelateerde hogere inkomsten. Het bepalen van welke begrotingsoverschrijdingen al dan niet verwijtbaar zijn, is voorbehouden aan de raad. De desbetreffende criteria zijn opgenomen in bijlage 2 van dit protocol. Daarin wordt ook ingegaan op de wijze waarop de accountant afwijkingen van deze criteria moet wegen.

³ Zie onder andere de Nota van toelichting bij het Besluit accountantscontrole gemeenten en de NIVRA Audit Alert 17 (Rechtmatigheidsonderzoek provincies en gemeenten en de implicaties daarvan voor de accountantsverklaring). Beide stukken zijn te downloaden van de website van het Platform Rechtmatigheid Provincies en Gemeenten (www.platformrechtmatigheid.nl).

⁴ Zie ook de Notitie Voorkoming M&O van 1 mei 2006 op www.platformrechtmatigheid.nl.

Het voorwaardencriterium

Aan de besteding en inning van gelden door een gemeente zijn bepaalde voorwaarden verbonden, die vast liggen in wet- en regelgeving. De gestelde voorwaarden hebben in het algemeen betrekking op:

- De omschrijving van de doelgroep respectievelijk het project;
- De heffings- en/of declaratiegrondslag;
- Normbedragen (de hoogte en de duur);
- De bevoegdheden;
- Het voeren van een administratie;
- Het verkrijgen en bewaren van bewijsstukken;
- Aan te houden termijnen besluitvorming, betaling, declaratie e.d.

De minimale voorwaarden met betrekking tot een financiële beheershandeling en die door de accountant moeten worden getoetst, hebben betrekking op "recht, hoogte en duur". De eventuele verdere precieze invulling van het voorwaardencriterium verschilt per respectievelijke wet, regeling en verordening. Voor alle geldstromen dient in het toetsingskader ondubbelzinnig vast te staan welke voorwaarden er op van toepassing zijn.

De laatste jaren zijn er wat betreft het voorwaardencriterium twee hoofdonderwerpen geweest waarover in den lande veel is gediscussieerd. Enerzijds betreft dit investeringen en contracten die meerjarige gevolgen hebben, anderzijds gaat het om subsidieafrekeningen en specifieke uitkeringen. In de Kadernota Rechtmatigheid 2010 geeft het PRPG hieromtrent bindende adviezen aan de accountant.

Fouten en onzekerheden bij de rechtmatigheidcontrole

Het PRPG heeft een advies⁵ opgesteld over de wijze waarop fouten en onzekerheden beoordeeld moeten worden in het kader van de financiële rechtmatigheidcontrole. Vertrekpunt van het advies is, dat iedere getrouwheidsfout/onzekerheid ook een rechtmatigheidsfout/onzekerheid is. De rechtmatigheidstoets bevat immers de zes getrouwheidscriteria aangevuld met drie exclusieve rechtmatigheidscriteria. De door de accountant geconstateerde "aanvullende" fouten in het kader van de rechtmatigheidcontrole (dus voortkomend uit de toets aan de aanvullende criteria) kunnen als volgt worden ingedeeld:

- Fouten met betrekking tot de verslaggeving;
- Fouten met betrekking tot de financiële beheershandelingen.

In hoeverre dit soort fouten (het niet naleven van wet- en regelgeving) gevolgen heeft voor het verslag van bevindingen van de accountant dan wel voor het accountantsoordeel is schematisch weergegeven in bijlage 3.

5. Normenkader voor de rechtmatigheidcontrole

Het college is primair verantwoordelijk voor de naleving van wet- en regelgeving en moet dus permanent zicht hebben in de van toepassing zijnde relevante wet- en regelgeving. Dit betreft het normenkader, bestaande uit externe wetgeving en eigen regelgeving. Uiteraard is alleen wet- en

---

⁵ Op de website van het PRPG (www.platformrechtmatigheid.nl) is het advies in de nota "Fouten en onzekerheden bij de rechtmatigheidcontrole" van 15 november 2008 nader uitgewerkt.

regelgeving van belang die bepalingen bevat over financiële beheershandelingen. Het recentelijk door het college geactualiseerde en aan de raad gezonden normenkader is als bijlage 4 bij dit controleprotocol gevoegd. De volgende categorieën zijn onderscheiden:

- Europese richtlijnen,
- Nationale wet- en regelgeving,
- Lokale verordeningen,
- Gemeenschappelijke Regelingen en
- Overige regels, beleidsregels en besluiten.

De laatstgenoemde categorie regels zal evenals voorgaande jaren niet worden mee gewogen in het accountantsoordeel over de rechtmatigheid. Het betreft regels die niet door de raad maar door het college zijn vastgesteld. Eén en ander is een logisch gevolg van het dualisme. In de Kadernota Rechtmatigheid van het PRPG wordt hier nader op ingegaan.

6. Bijzondere aandachtspunten

De auditcommissie van de raad heeft aan de accountant verzocht bij zijn controle in het bijzonder aan de volgende vier attentiepunten aandacht te besteden en hierover te rapporteren:

- De ontwikkelfase waarin het Service Centrum Drechtsteden (SCD) zich ook in 2010 nog bevindt en de mogelijke gevolgen daarvan voor de bedrijfsvoering en beheersing van veel primaire processen van de gemeente;
- De begrotingsrechtmatigheid van reserves (autorisatie mutaties) en investeringskredieten (waaronder grondexploitaties), waarbij tevens zal worden gekeken naar enerzijds het bestaan van interne richtlijnen omtrent het tijdig melden van overschrijdingen en anderzijds de naleving van deze richtlijnen;
- De naleving van de richtlijnen omtrent "social return on investment" die onderdeel uitmaken van het inkoop- en aanbestedingsbeleid.
- De financiële positie van de gemeente binnen de verbonden partij ROM-D, zowel vóór als na de herstructurering bij ROM-D.

De accountant heeft al deze attentiepunten in zijn auditplan meegenomen.

7. Richtlijnen voor de rapportage door de accountant

Tijdens en na afronding van de controlewerkzaamheden rapporteert de accountant hierna in het kort weergegeven als volgt:

Interim-controle

In de tweede helft van het jaar wordt door de accountant een zogenaamde interim-controle uitgevoerd. Over de uitkomsten van die tussentijdse controle wordt aan het college een verslag uitgebracht, de zogenaamde managementletter. Hierin gaat de accountant vooral in op tekortkomingen in de administratieve organisatie en interne controle die risico's inhouden voor de rechtmatigheid van de financiële beheershandelingen en de uitkomsten daarvan. De accountant gaat daarbij niet alleen in op financiële beheershandelingen die voortvloeien uit de in hoofdstuk 5 genoemde kaders maar ook op handelingen die voortvloeien uit de interne, door het college

vastgestelde, regels. De hoofdlijnen van de managementletter worden afgestemd met de auditcommissie van de gemeenteraad. Via het verslag van bevindingen worden bestuurlijk relevante zaken ook aan de gemeenteraad zelf gerapporteerd.

Verslag van bevindingen

Overeenkomstig de gemeentewet wordt omtrent de controle een verslag van bevindingen uitgebracht aan de raad en in afschrift aan het college. In het verslag van bevindingen wordt gerapporteerd over de opzet en uitvoering van het financiële beheer en of de beheersorganisatie een getrouw en rechtmatig financieel beheer en een rechtmatige verantwoording daarover waarborgen.

Uitgangspunten voor de rapportagevorm

Gesignaleerde onrechtmatigheden worden zo toegelicht dat duidelijk wordt wat de achterliggende oorzaken zijn en of ze een structureel of incidenteel karakter hebben. Verder dient de accountant aan te geven op welk criterium (begrotingscriterium, voorwaardencriterium, etc.) de tekortkomingen betrekking hebben.

Fouten of onzekerheden die de rapporteringtolerantie als bedoeld in hoofdstuk 3 van dit controleprotocol overschrijden, worden weergegeven in een apart overzicht bij het verslag van bevindingen. De accountant rapporteert ook over eventuele bevindingen met betrekking tot de betrouwbaarheid en de continuïteit van de door de gemeente gehanteerde geautomatiseerde informatieverzorging.

Accountantsverklaring

In de accountantsverklaring wordt op een gestandaardiseerde wijze, zoals wettelijk voorgeschreven, de uitkomst van de accountantscontrole weergegeven, zowel ten aanzien van de getrouwheid als de rechtmatigheid. Deze accountantsverklaring is bestemd voor de gemeenteraad, zodat deze de door het college opgestelde jaarrekening kan vaststellen.

Bijlage 1. Achtergrond van de accountantscontrole

Gemeentewet

De verplichting om accountantscontrole op gemeentelijke jaarrekeningen (en daarmee op het financiële beheer van gemeenten) te laten uitvoeren vindt z'n oorsprong in artikel 213 van de Gemeentewet (GW). Volgens dat artikel dient de gemeenteraad een verordening op de accountantscontrole vast te stellen (lid 1) en een accountant te benoemen (lid 2). Verder worden bepaalde eisen gesteld aan de accountant, de accountantsverklaring en het accountantsverslag van bevindingen (lid 3, 4 en 5). Zo moet de accountantscontrole leiden tot een oordeel over het getrouwe beeld⁶ van baten, lasten en vermogen, over de rechtmatige totstandkoming van baten, lasten en balansmutaties, over de opstelling overeenkomstig het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) en over de verenigbaarheid met het jaarverslag.

Besluit accountantscontrole provincies en gemeenten

Voortvloeiend uit lid 6 van artikel 213 GW zijn in het Besluit accountantscontrole provincies en gemeenten (BAPG) de goedkeuringstoleranties (wanneer wel en wanneer niet goedkeuren) en de verslaglegging over de bevindingen (wanneer wel en wanneer niet opnemen) nader uitgewerkt.

Artikel 2 lid 1 van het BAPG stelt de goedkeuringstolerantie ten aanzien van fouten op 1% en ten aanzien van onzekerheden op 3% van de omvangsbasis⁷ van de jaarrekening. Dit betekent dat de accountant geen goedkeurende accountantsverklaring bij de jaarrekening zal afgeven als hij meer dan 1% fouten en/of meer dan 3% onzekerheden ten aanzien van getrouw beeld en/of rechtmatigheid aantreft. Een gemeenteraad is vrij deze goedkeuringstoleranties lager (dus scherper) vast te stellen (artikel 2 lid 7).

Artikel 5 van het BAPG stelt dat de rapporteringstoleranties voortvloeien uit de goedkeuringstoleranties, maar geeft tegelijkertijd ook hier de keuze aan een gemeenteraad om de accountant lagere (en dus scherpere) grenzen te laten hanteren, in dit geval bij het opstellen van het verslag van bevindingen.

Sinds de invoering van Single information Single audit (SiSa) in 2006 geeft het BAPG overigens zelf al scherpere rapporteringstoleranties ten aanzien van specifieke uitkeringen, te weten 10% van de lasten van een specifieke uitkering met een minimumtolerantie van € 10.000,- en een maximumtolerantie van € 100.000,-. Opgemerkt wordt dat aanscherping van toleranties er toe kan leiden dat de accountant extra controle-inspanningen moet verrichten.

Verordening

Als uitwerking van artikel 213 lid 1 GW heeft de gemeenteraad op 11 november 2003 het voorstel van het Presidium overgenomen en de "Verordening op de accountantscontrole gemeente Dordrecht 2003" vastgesteld, waarmee onder andere de wijze van opdrachtverlening tot accountantscontrole wordt geregeld (artikel 2). De gemeenteraad stelt hiervoor de kaders (programma van eisen, selectie- en gunningscriteria), waarna het college de aanbesteding uitvoert en uiteindelijk met een voordracht komt, waarop de gemeenteraad de accountant voor een periode van vier jaar benoemt (gelijk aan de zittingsperiode van de raad). In het programma van eisen dienen onder andere de toe te passen goedkeurings- en rapporteringstoleranties te worden opgenomen. Verder kan de gemeenteraad in het programma van eisen opnemen dat jaarlijks voorafgaand aan de accountantscontrole in het afstemmingsoverleg tussen de accountant, een vertegenwoordiger namens de gemeenteraad, de wethouder financiën, de gemeentesecretaris en de stadscontroller de specifieke aandachtspunten worden vastgesteld.

---

⁶ Een getrouw beeld wil zeggen dat een gebruiker er vanuit moet kunnen gaan dat het beeld van de jaarrekening voldoende juist is om zijn/haar besluitvorming of handelen er door te laten beïnvloeden.

⁷ Het Platform Rechtmatigheid Provincies en Gemeenten (PRPG) adviseert de totale lasten inclusief de stortingen in reserves als omvangsbasis te beschouwen.

Controleprotocol en auditplan

Tegen de achtergrond van de Gemeentewet, het Besluit accountantscontrole provincies en gemeenten en de Verordening op de accountantscontrole gemeente Dordrecht 2003 zal de gemeenteraad de afkadering van de accountantscontrole en de daarin begrepen rechtmatigheidscontrole nader moeten regelen. Bijvoorbeeld over de te hanteren goedkeuringstolerantie, de rapporteringstolerantie, het voor de rechtmatigheidscontrole toe te passen normenkader, de wijze en het tijdstip van aanleveren van de te controleren jaarrekening, het te voeren overleg en eventuele tussentijdse rapportages. Daartoe dient dit controleprotocol, een raadsbesluit waarin de lokale afspraken over de uitvoering van de accountantscontrole worden vastgelegd. Er bestaat overigens geen wettelijke verplichting tot het vervaardigen van een controleprotocol. Een gemeenteraad kan de lokale afspraken bijvoorbeeld ook voor een deel in de verordening en in het raadsbesluit inzake de opdrachtverlening en/of de opdrachtbevestiging aan de accountant opnemen. Veelal maakt een door de accountant zelf opgesteld auditplan onderdeel uit van zo'n opdrachtbevestiging. Een controleprotocol heeft dan hooguit als aanvulling op dat auditplan te dienen.

Kadernota Rechtmatigheid

In 2005 hebben het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK), de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), het Interprovinciaal Overleg (IPO) en het Koninklijk Nederlands Instituut van Registeraccountants (NIVRA) het Platform Rechtmatigheid Provincies en Gemeenten (PRPG) opgericht. Later zijn ook het Ministerie van Financiën, de Vereniging van Griffiers en de Unie van Waterschappen aangesloten. Het PRPG heeft de opdracht zwaarwegende adviezen uit te brengen over onder andere de toepassing van het BAPG in de praktijk. Zo is op 12 juli 2010 de geactualiseerde Kadernota rechtmatigheid van het PRPG verschenen. Deze 42 bladzijden tellende kadernota gaat onder andere in op het onderscheid tussen juridische en financiële rechtmatigheid, op het normenkader en op een aantal specifieke onderwerpen, zoals het voorwaarden criterium, het begrotingscriterium, het Misbruik en Oneigenlijk gebruik criterium, fouten en onzekerheden bij de rechtmatigheidscontrole en aan derden uitbestede activiteiten. Het PRPG en de partijen die bij de PRPG zijn betrokken, gaan ervan uit dat de zwaarwegende adviezen op deze onderwerpen door de relevante partijen, zoals gemeenten en accountants, worden opgevolgd. Bij de behandeling van sommige vraagstukken uit de praktijk geeft de kadernota overigens meerdere oplossingsrichtingen aan. Daar waar dat het geval is, zal in dit controleprotocol worden aangegeven voor welke alternatieven de gemeenteraad van Dordrecht kiest.

Bijlage 2 – Begrotingsrechtmatigheid⁸

Begrotingscriterium

Bij de rechtmatigheidcontrole vormt het begrotingscriterium een belangrijk toetsingscriterium. In de toelichting op het BAPG wordt begrotingsrechtmatigheid omschreven als: "Financiële beheershandelingen, die ten grondslag liggen aan de baten en lasten, alsmede de balansposten, dienen tot stand te zijn gekomen binnen de grenzen van de geautoriseerde begroting en hiermee samenhangende programma's en thema's (begrotingscriterium). In de begroting zijn de maxima voor de lasten vermeld die door de raad zijn vastgesteld. Dit houdt in dat de financiële beheershandelingen dienen te passen binnen de begroting, waarbij het juiste programma en thema, de toereikendheid van het begrotingsbedrag, alsmede het begrotingsjaar van belang zijn."

Waar zijn de normen voor het begrotingscriterium vastgelegd?

Met de controle op de juiste toepassing van het begrotingscriterium wordt getoetst of het budgetrecht van de gemeenteraad is gerespecteerd. De toe te passen normen voor het begrotingscriterium zijn op hoofdlijnen door de wetgever bepaald (artikel 189, 190 en 191 van de Gemeentewet) en worden door de gemeenteraad zelf nader ingevuld en geconcretiseerd. Dit gebeurt door middel van de begroting en via de verordening op het financieel beheer ex artikel 212 van de Gemeentewet.

Het formuleren van concrete en duidelijke spelregels tussen de gemeenteraad en het college met betrekking tot het begrotingscriterium voorkomt discussie achteraf over bijvoorbeeld de weging van bevindingen uit de accountantscontrole.

De door de raad gestelde kaders zijn bepalend voor de invulling van het budgetbeheer door het college. Het systeem van budgetbeheer en –bewaking moet waarborgen dat de baten en de lasten binnen de begroting blijven en dat belangrijke wijzigingen of dreigende overschrijdingen tijdig worden gemeld aan de gemeenteraad, zodat deze tijdig (binnen het begrotingsjaar) een besluit kan nemen. Een systeem met onvoldoende waarborgen voor tijdige melding aan de gemeenteraad van budgetoverschrijdingen is een groot risico voor het budgetrecht van de raad.

Begrotings- en investeringskredietoverschrijdingen

Begrotingsafwijkingen en -overschrijdingen (beleidsmatig en/of financieel) behoeven autorisatie door de gemeenteraad. In de regel zullen begrotingswijzigingen vooraf door het college aan de raad worden voorgelegd ter autorisatie. Hiermee wordt toestemming gevraagd voor het te realiseren beleid en voor de besteding van het benodigde bedrag. Slechts indien de omstandigheden een autorisatie vooraf niet mogelijk maken zal achteraf een begrotingswijziging moeten worden voorgelegd. Indien de raad ermee instemt wordt de besteding alsnog geautoriseerd en is deze rechtmatig. Begrotingswijzigingen moeten volgens de Gemeentewet tijdens het jaar zelf nog aan de gemeenteraad worden voorgelegd.

Indien een wijziging niet meer in het jaar zelf is voorgelegd zijn bestedingen boven het begrotingsbedrag strikt genomen onrechtmatig. Toch kan voor de accountant bij de controle vaststaan dat een aantal (begrotings)overschrijdingen binnen de beleidskaders van de gemeenteraad vallen. De toelichting van het BAPG zegt hierover:

Strikt genomen gaat het hier om onrechtmatige uitgaven (ook wel begrotingsonrechtmatigheid genoemd), omdat de overschrijding strijd oplevert met artikel 189, vierde lid van de Gemeentewet. Volgens artikel 28 van het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten dienen deze overschrijdingen (en onderschrijdingen) goed herkenbaar in de jaarrekening te worden opgenomen. Door het vaststellen van de rekening door de raad waarin die uitgaven wel zijn opgenomen worden de desbetreffende uitgaven alsnog geautoriseerd.

---

⁸ Overeenkomstig paragraaf 3.3 van de kadernota rechtmatigheid 2010 van het PRPG.

Het gaat om overschrijdingen waarbij het college bij het doen van de uitgaven binnen het door de raad uitgezette beleid is gebleven. Het is in zijn algemeenheid niet de bedoeling dat de accountant deze overschrijdingen betreft bij de beslissing of al dan niet een goedkeurende accountantsverklaring kan worden gegeven. Wel moet de accountant in het verslag van bevindingen de bedragen, waarvan het college in de jaarrekening heeft aangegeven dat ze nog dienen te worden geautoriseerd, aan de orde stellen. De accountant dient in dat kader in ieder geval aan te geven of het overzicht ex artikel 28 van het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten volledig is of niet.

Begrotingsoverschrijdingen binnen bestaand beleid worden door de accountant dus niet in de overweging, om al of niet een goedkeurende verklaring te geven, betrokken. Het wel of niet vaststellen van de rekening door de Raad heeft overigens geen invloed op de strekking van de rechtmatigheidsverklaring van de accountant. De verklaring wordt immers afgegeven bij de door het college opgemaakte jaarrekening.

Verskillende typen begrotingsoverschrijdingen

De algemene lijn is dus dat begrotingsoverschrijdingen die binnen de beleidskaders van de raad passen niet meegewogen worden in het accountantsoordeel. Toch is het toetsen van begrotingsrechtmatigheid ingewikkelder dan het wellicht op het eerste gezicht lijkt. Er kunnen negen verschillende begrotingsoverschrijdingen worden onderscheiden. In navolgend overzicht wordt aangegeven wat naar de mening van het PRPG de consequentie van betreffende overschrijding moet zijn voor het accountantsoordeel.

#	<i>Bij de toetsing van begrotingsafwijkingen kunnen tenminste de volgende "soorten" onrechtmatigheden worden onderkend</i>	<i>Telt mee voor het oordeel?</i>	
		<i>nee</i>	<i>ja</i>
1	Kostenoverschrijdingen betreffende activiteiten die niet passen binnen het bestaande beleid en waarvoor men tegen beter weten in geen voorstel tot begrotingsaanpassing heeft ingediend. Bijvoorbeeld de doelgroep c.q. de activiteiten zijn in de praktijk aantoonbaar ruimer geïnterpreteerd dan in regelgeving (subsidieregeling, -verordening) was gedefinieerd.		X
2	Kostenoverschrijdingen die passen binnen het bestaande beleid, maar waarbij de accountant <u>ondubbelzinnig vaststelt</u> dat die ten onrechte niet tijdig zijn gesignaleerd. Bijvoorbeeld: de verwachte kostenoverschrijding op jaarbasis was via tussentijdse informatie al wel bekend, maar men heeft geen voorstel tot begrotingsaanpassing ingediend en dit is in strijd met de budgetregels zoals afgesproken met de raad.		X
3	Kostenoverschrijdingen die geheel of grotendeels worden gecompenseerd door direct gerelateerde opbrengsten, bijvoorbeeld via subsidies of kostendekkende omzet.	X *)	
4	Kostenoverschrijdingen bij open einde (subsidie)regelingen. Vaak blijkt vanwege dit open karakter in het kader van het opmaken van de jaarrekening een (niet eerder geconstateerde) overschrijding.	X *)	
5	Kostenoverschrijdingen die worden gecompenseerd door extra inkomsten die niet direct gerelateerd zijn. Over de aanwending van deze extra inkomsten heeft de raad nog geen besluit genomen.		X

#	Bij de toetsing van begrotingsafwijkingen kunnen tenminste de volgende "soorten" onrechtmatigheden worden onderkend	Telt mee voor het oordeel?	
		nee	ja
6	Kostenoverschrijdingen betreffende activiteiten welke achteraf als onrechtmatig moeten worden beschouwd omdat dit bijvoorbeeld bij nader onderzoek van de subsidieverstrekker, belastingdienst of een toezichthouder blijkt (bijvoorbeeld een belastingnaheffing). Het zal hier in de praktijk vaak gaan om interpretatieverschillen bij de uitleg van wet- en regelgeving die na het verantwoordingsjaar aan het licht komen. Er zijn dan geen rechtmatigheidsgevolgen voor dat verantwoordingsjaar. Wel zal de gemeente er voor moeten zorgen dat de overschrijdingen getrouw in de jaarrekening worden weergegeven. Ook kunnen er gevolgen zijn voor het lopende jaar.		
7	- geconstateerd tijdens verantwoordingsjaar		X
	- geconstateerd na verantwoordingsjaar	X	
8	Kostenoverschrijdingen op activeerbare activiteiten (investeringen) waarvan de gevolgen voornamelijk zichtbaar worden via hogere afschrijvings- en financieringslasten in het jaar zelf of pas in de volgende jaren.		
9	- jaar van investeren		X
	- afschrijvings- en financieringslasten in latere jaren	X	

*)

De gemeenteraad neemt de suggestie van het PRPG over om kostenoverschrijdingen die geheel of grotendeels worden gecompenseerd door direct gerelateerde opbrengsten te benoemen als passend binnen het beleid van de raad, en om het college dat te laten toelichten in de jaarrekening overeenkomstig de overige overschrijdingen die binnen het beleid passen.

Ook neemt de gemeenteraad de suggestie van het PRPG over om kostenoverschrijdingen bij open einde regelingen door de accountant niet bij de beslissing of al dan niet een goedkeurende accountantsverklaring kan worden gegeven, te betrekken. Voorwaarde is wel dat deze kostenoverschrijding dan goed herkenbaar in de jaarrekening is opgenomen.

Daarnaast moet de accountant in het verslag van bevindingen deze kostenoverschrijdingen, waarvan het college in de jaarrekening aan moet geven dat ze nog dienen te worden geautoriseerd, aan de orde stellen.

Geen overschrijding, wel minder prestaties

Tenslotte zijn er nog de budgetafwijkingen welke weliswaar in financiële zin binnen de begroting blijven, maar waarbij zeer duidelijk is dat aanzienlijk minder prestaties zijn geleverd c.q. activiteiten zijn ontplooid dan in de financiële begroting specifiek als doelstelling was aangegeven en welke niet in de jaarrekening zijn toegelicht vormen een aparte categorie "begrotingsoverschrijdingen". Het gaat hier om afwijkingen van beoogde prestaties en niet om financiële budgetafwijkingen c.q. niet financiële informatie die de accountant soms wel waarneemt, maar waarop hij niet standaard toetst. Indien de accountant dit waarneemt heeft dit geen gevolgen voor de strekking van de accountantsverklaring. Wel zal de accountant deze waarnemingen opnemen in zijn verslag van bevindingen. Voor een nadere/ meer uitgebreide uitwerking van het begrotingscriterium wordt verwezen naar www.platformrechtmatigheid.nl.

Onttrekken of doteren aan bestemmingsreserves

Onderdeel van de (al dan niet herziene) gemeentelijke begroting vormen ook de mutaties in de bestemmingsreserves. Hierover is in de in de hoofdlijnennotitie resultaatbestemmen van maart 2007 van de Commissie BBV (www.commissiebbv.nl) onder andere opgenomen:

In de rekening kunnen de toevoegingen en onttrekkingen aan elk van de bestemmingsreserves worden verwerkt tot maximaal het bedrag dat via de begroting (swijzigingen) door de raad is goedgekeurd voor de betreffende

bestemmingsreserve. Verder kunnen er raadsbesluiten zijn die inhouden dat specifiek benoemde saldi, bijvoorbeeld een overschot op de uitvoering van de WMO, ook nog in het lopende begrotingsjaar ten gunste of ten laste van een specifieke bestemmingsreserve mogen worden gebracht (...) Het gerealiseerde resultaat na bestemming volgend uit de programmarekening wordt in de eindbalans afzonderlijk opgenomen als onderdeel van het eigen vermogen. In het volgende jaar kan de raad vervolgens besluiten over de bestemming van het resultaat vorig boekjaar.

Mutaties in de reserves die niet door een voor 31 december van het verslagjaar genomen raadsbesluit zijn gedekt, zijn dus in strijd met de Gemeentewet en het BBV. Dit zijn derhalve onrechtmatigheden met betrekking tot externe regelgeving en wegen derhalve mee bij de oordeelsvorming inzake zowel getrouwheid als rechtmatigheid in de accountantsverklaring.

Budgetoverheveling tussen begrotingsjaren en rechtmatigheid

Het College van burgemeester en wethouders voert de door de gemeenteraad vastgestelde begroting uit en de in aanvulling daarop gedurende het jaar vastgestelde beleids- en begrotingsaanpassingen. In de praktijk zal de werkelijke besteding afwijken van de begroting.

Het komt nogal eens voor dat de begrotingsafwijkingen worden veroorzaakt doordat activiteiten, waarvoor de gemeenteraad geld beschikbaar heeft gesteld nog niet (geheel) zijn uitgevoerd. Dit leidt dan tot een voordelig resultaat ten opzichte van de begroting. De activiteiten worden in het volgende begrotingsjaar (verder) uitgevoerd. Om bovengeschetste problematiek (het budget is in het oude jaar niet besteed, maar is nog wel nodig voor uitvoering van activiteiten in het nieuwe jaar) rechtmatig op te lossen kiest de gemeenteraad voor de vierde optie die het PRPG in de Kadernota Rechtmatigheid geeft, namelijk om de uitvoering van de 'overgeheveld' activiteiten en bijhorende lasten gewoon ten laste van de exploitatie in het nieuwe jaar te verantwoorden. Bij de vaststelling van de jaarrekening van het oude jaar en de daarin opgenomen resultaatbestemming stemt de gemeenteraad op grond van een geactualiseerde uitvoeringsplanning vervolgens in met het overhevelen van de niet aangewende middelen als gevolg van nog niet uitgevoerde activiteiten naar het nieuwe begrotingsjaar. In formele zin worden er dan in het begin van het nieuwe begrotingsjaar activiteiten uitgevoerd en budgetten van het afgesloten jaar naar het nieuwe begrotingsjaar overgeheveld zonder dat daar vooraf voor dat jaar toestemming is gegeven door de gemeenteraad. Anderzijds zijn het wel activiteiten die passen binnen het beleid van de gemeenteraad. Hiermee volgt het college een bestendige gedragslijn.

Bijlage 3 – Effect van het niet naleven van wet- en regelgeving⁹

#	Afwijkingen van wet- en regelgeving worden En betreffen:	alleen vermeld in VvB	meegewogen in accountants- oordeel en vermeld in VvB
Verslaggevingaspecten:			
1	De grondslagen voor waardering en resultaatbepaling zijn niet adequaat toegepast, waardoor in de jaarrekening geen sprake is van een getrouwe weergave van balansposten en baten en lasten.		X
2	De inrichtingsvereisten voor de jaarrekening zijn niet adequaat nageleefd en deze afwijkingen zijn zo materieel dat de jaarrekening daarmee onvoldoende inzicht biedt in balansposten en baten en lasten en daarmee het getrouwe beeld van de jaarrekening.		X
3	De inrichtingsvereisten voor de jaarrekening zijn niet adequaat nageleefd maar deze afwijkingen zijn niet zo materieel dat de jaarrekening daarmee onvoldoende inzicht biedt in balansposten en baten en lasten en daarmee in het getrouwe beeld van de jaarrekening.	X	
Financiële beheershandelingen:			
4	Bepalingen in wet- en regelgeving worden niet nageleefd (voorwaardencriterium), maar dit zal zeer waarschijnlijk geen financiële consequenties hebben die in de jaarrekening tot uitdrukking moeten komen.	X	
5	Bepalingen in wet- en regelgeving worden niet nageleefd (voorwaardencriterium), en hieruit kunnen financiële consequenties voortvloeien die in de jaarrekening tot uitdrukking moeten komen.		X
6	Er zijn geen effectieve M&O maatregelen en mede als gevolg daarvan zijn rechtmatigheidsafwijkingen en/of onzekerheden geconstateerd die ook consequenties hebben voor jaarrekeningposten (M&O criterium).		X
7	Er zijn geen effectieve M&O-maatregelen, maar ondanks dat zijn er geen fouten en/of onzekerheden geconstateerd. (M&O criterium).	X	
VvB = Verslag van bevindingen			

Voor meer informatie over de interpretatie van fouten en onzekerheden bij rechtmatigheid wordt verwezen naar de notitie "Fouten/onzekerheden bij de rechtmatigheidscontrole" op de website van het PRPG. Met betrekking tot de interpretatie van fouten en onzekerheden op het gebied van het begrotingscriterium wordt verwezen naar bijlage 2.

⁹ Overeenkomstig paragraaf 3.6.6 van de kadernota rechtmatigheid 2010 van het PRPG.

Bijlage 4 – Normenkader 2010

Recentelijk door het college geactualiseerde en aan de raad gezonden normenkader

De volgende categorieën zijn onderscheiden:

- Europese richtlijnen,
- Nationale wet- en regelgeving,
- Lokale verordeningen,
- Gemeenschappelijke Regelingen en
- Overige regels, beleidsregels en besluiten.

De laatstgenoemde categorie regels zal evenals voorgaande jaren niet worden mee gewogen in het accountantsoordeel over de rechtmatigheid. Het betreft regels die niet door de raad maar door het college zijn vastgesteld. Eén en ander is een logisch gevolg van het dualisme. In de Kadernota Rechtmatigheid van het PRPG wordt hier nader op ingegaan.

Europese wetgeving en richtlijnen

Europese Aanbestedingsrichtlijnen betreffende de aanbesteding van werken, leveringen en diensten

EG-verdrag (in de zin van art. 87, 88 en 89 van dit verdrag kunnen subsidies, leningen, garanties, deelnemingen, grondexploitaties, enz. verboden staatssteun vormen)

Diverse regelingen betreffende Staatssteun (zie www.europadecentraal.nl en www.bzk.nl), zoals de Dienstenrichtlijn

Nationale wet- en regelgeving

Wetten

Algemene pensioenwet politieke ambtsdragers (Appa)
Algemene Wet Bestuursrecht (o.a. i.v.m. subsidiebepalingen)
Algemene nabestaandenwet (ANW)
Algemene Ouderdomswet (AOW)
Arbeidsomstandighedenwet (Arbowet)
Archiefwet 1995
Boswet
Brandweerwet 1995
Burgerlijk Wetboek I
Diergeneesmiddelenwet
Gemeentewet
Gezondheids- en welzijnswet voor dieren
Handelsregisterwet
Huisvestingswet
Invoeringswet stedelijke vernieuwing
Leerplichtwet 1969
Burgerlijk Wetboek I
Diergeneesmiddelenwet
Gemeentewet
Gezondheids- en welzijnswet voor dieren
Handelsregisterwet
Huisvestingswet
Wet op de huurtoeslag (Wht)

Nationale wet- en regelgeving

Invoeringswet stedelijke vernieuwing
Invoeringswet WABO (1-10-2010)
Toeslagenwet
Leerplichtwet 1969
Mediawet 2008 miv 1-1-2009
Uitvoeringsregeling Meststoffenwet
Onteigeningswet
Plantenziektewet
Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (WIA)
Waterwet
Warenwet
Waterleidingwet
Waterwet
Wegenverkeerswet 1994
Wet Amber
Wet aanpassing arbeidsduur (WAA)
Wet arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAZ)
Wet arbeid vreemdelingen (WAV)
Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur (Wet BIBOB)
Wet bodembescherming
Wet bodemsanering
Wet dwangsom en beroep bij niet tijdig beslissen
Wet educatie- en beroepsonderwijs
Wet en besluit Infrastructuurfonds (incl. GDU)
Wet financiering decentrale overheden
Wet gemeenschappelijke regelingen (Wgr)
Wet Gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens (WGBA)
Wet Ontwikkelingskansen door kwaliteit en educatie
Wet inburgering (Wi)
Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen (IOAZ)
Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers (IOAW)
Wet intensivering stedelijke vernieuwing
Wet justitiële en strafvorderlijke gegevens
Wet kaderregeling VUT overheidspersoneel
Wet kinderopvang en kwaliteitseisen peuterspeelzalen
Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo)
Wet milieubeheer
Wet Mulder (administratiefrechtelijke heffingen)
Wet op de economische delicten
Wet op de expertise centra (wca)
Wet op de jeugdzorg
Wet op de lijkbezorging
Wet op de loonbelasting 1964 (Wet LB)

Nationale wet- en regelgeving

Wet op de omzetbelasting 1968
Wet kenbaarheid publiekrechtelijke beperking (Wkbp) ingevoerd in 2007
Wet op het BTW-compensatiefonds
Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek
Wet minimumloon en minimumvakantiebijslag
Wet op het primair onderwijs (WPO)
Wet op het voortgezet onderwijs (WVO)
Wet personenvervoer
Wet rechten Burgerlijke Stand
Wet ruimtelijke ordening (tot en met 30-06-2008 de oude, vanaf 01-07-2008 de nieuwe Wro)
Wet samenhangende besluiten
Wet stedelijke vernieuwing
wet uitvoeringsorganisatie werk en inkomen (Wet SUWI)
Wet verlenging loondoorbetaling bij ziekte (VLZ)
Wet uitbreiding loondoorbeatingsplicht bij ziekte (Wulbz)
Wet vermindering afdracht loonbelasting en premie voor de volksverzekering (WVA)
Wet voorkeursrecht gemeenten
Wet waardering onroerende zaken (WOZ)
Wet investeren in jongeren (WIJ)
Wet kenbaarheid publieke beperkingen (ingevoerd 2007) (Wkbp)
Wet Sociale werkvoorziening (WSW)
Wet werk en arbeidsondersteuning jonggehandicapten (Wajong)
Wet werk en inkomen kunstenaars (WWIK)
Wet Werk en Bijstand (WWB)
Winkeltijdenwet
Woningwet
Werkloosheidswet (WW)
Ziektewet (ZW)
Zorgtoeslag
Zorgverzekeringswet (ZVW)

Regelgeving

Besluit accountantscontrole provincies en gemeenten
Besluit administratieve bepalingen wegverkeer (BABW)
Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten
Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004
Besluit financiële tegemoetkomingen voorzieningen gehandicapten
Besluit houdende wijziging van het Besluit financiële verhouding 2001 en enkele andere besluiten verband houdend met de invoering van single information en single audit voor specifieke uitkeringen plus de toelichting daarop
Besluit verkrijgen en verlies Nederlanderschap
Besluit paspoortgelden
Besluit specifieke uitkeringen maatschappelijke opvang, vrouwenopvang en verslavingsbeleid
Besluit SUWI
Bouwbesluit

Nationale wet- en regelgeving

Grote stedenbeleid
Grote stedenbeleid II
Legesbesluit akten Burgerlijke Stand
Rechtspositiebesluit raads- en commissieleden
Uitvoeringsbeschikking omzetbelasting
Uitvoeringsbesluit BTW-compensatiefonds
Uitvoeringsbesluit loonbelasting 1965
Uitvoeringsbesluit omzetbelasting
Uitvoeringsprogramma bodemsanering en nazorg
Uitvoeringsregeling afdracht vermindering
Uitvoeringsregeling loonbelasting 2001
Uitvoeringsregeling loonbelasting en werknemersspaarregelingen en winstdelingsregelingen
Regeling Gemeenschappelijke basisadministratie persoonsgegevens
Regeling schoolbegeleiding (Stb. 1997: 25)
Regeling SUWI
Regeling verantwoordingsinformatie specifieke uitkeringen (BZK 7 juli 2006, nr. 2006-0000229755) plus bijlage en toelichting op de bijlage
Regeling WWB EN WIJ
Stimuleringsregeling leerwerktrajecten
Subsidiebeschikking in het kader van de Agenda van de toekomst tussen het Ministerie van SZW en de gemeente Dordrecht
Subsidieregeling ESF 2007-2013

Lokale verordeningen

Algemene Plaatselijke Verordening
Algemene subsidieverordening
Verordening Antidiscriminatievoorziening gemeente Dordrecht
Archief-en documentatieverordening
Boeteverordening Wet inburgering nieuwkomers
Bouwverordening gemeente Dordrecht 2010
Brandbeveiligingsverordening
Destructieverordening voor de gemeente Dordrecht (1995)
De verordening voor de controle op het financieel beheer en op de inrichting van de financiële organisatie van de gemeente Dordrecht
Drank- en Horecaverordening Dordrecht
Exploitatieverordening Dordrecht 1996
Havenverordening Dordrecht
Inspraakverordening
Kansspelenverordening
Monumentenverordening
Procedureverordening planschadevergoeding 2005
Procedureverordening voor de advisering ten aanzien van tegemoetkoming in planschade
Rechtspositieverordening raads- en commissieleden
Rechtspositieregeling voor de buitengewoon ambtenaar burgerlijke stand voor de gemeente Dordrecht

Lokale verordeningen

Reglement van orde voor de vergaderingen en andere werkzaamheden van de gemeenteraad

Subsidieverordening aangepast sporten in de regio Drechtsteden 2005

Subsidieverordening funderingsherstel

Subsidieverordening Gemeentelijk Restauratiefonds Dordrecht (GRD) 2003

Subsidieverordening voor de verbetering van de kwaliteit van de ligplaatsen in de havens van Dordrecht ten behoeve van de watersport

Vaartuigenverordening

Verordening houdende regels betreffende de verdeling van woonruimte en wijzigingen van de woonruimtevoorraad gemeente Dordrecht 2005

Verordening op de heffing en invordering van de afvalstoffenheffing

Verordening behandeling bezwaarschriften Dordrecht

Verordening binnenhavengeld 1995

Verordening Bodemsanering Dordrecht

Verordening Burgerinitiatief

Verordening Cliëntenparticipatie Wsw

Verordening Culturele initiatieven Dordrecht

Verordening gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens

Verordening inzake de behandeling van bezwaarschriften ingevolge de Algemene wet bestuursrecht

Verordening inzake kwijtschelding van belastinge

Verordening inzake werkzaamheden in verband met de aanleg, instandhouding en opruiming van telecommunicatiekabels

Verordening kwaliteitsregels Peuterspeelzaalwerk

Verordening leerlingenvervoer gemeente Dordrecht

Verordening met betrekking tot het college onderzoeksprogramma

Verordening nadeelcompensatie Dordrecht

Verordening op de ambtelijke bijstand en de fractievergoeding 2010

Verordening op de heffing en invordering van hondenbelasting

Verordening op de inrichting en het financieel beheer, de financiële organisatie en de uitgangspunten van het financiële beleid van de gemeente Dordrecht

Verordening op het beheer en het gebruik van de gemeentelijke begraafplaatsen en het gemeentelijk crematorium (1997)

Verordening op het gebruik van parkeerplaatsen en de verlening van vergunningen voor het parkeren

Verordening op de heffing en invordering van leges

Verordening op de heffing en invordering van rechten voor het gebruik van de gemeentelijke begraafplaatsen en het gemeentelijk crematorium

Verordening op de heffing en de invordering van reinigingsrecht

Verordening op de heffing en invordering van rioolheffing 2010

Verordening op de heffing en invordering van parkeerbelastingen

Verordening op de heffing en de invordering van precariobelasting

Verordening op de naamgeving van delen van de openbare ruimte en de nummering van gebouwen, complexen, afgebakende terreinen, lig- en standplaatsen

Verordening op de rekenkamer Dordrecht

Verordening op de Sportraad

Verordening op de warenmarkten voor de gemeente Dordrecht

Verordening op de heffing en invordering van marktgeld

Verordening op de heffing en invordering van rioolheffing 2010

Lokale verordeningen

Verordening op de heffing en invordering van onroerende-zaakbelastingen
Verordening ontheffingen autovrij gebied Dordrecht
Verordening outplacement gewezen wethouders
Verordening Persoonsgebonden Budget Begeleid Werken Wsw
Verordening rechtspositie wethouders Dordrecht
Verordening regelende de taken, bevoegdheden, samenstelling en werkwijze van de vaste adviescommissie van de raad
Verordening regelende de instelling, samenstelling, taken en bevoegdheden van een Auditcommissie
Verordening, regelende het zich ontdoen van huishoudelijke en andere categorieën van afvalstoffen, de al dan niet afzonderlijke inzameling van afvalstoffen en de met deze activiteiten verband houdende bescherming van het milieu
Verordening regelende de voorwaarden voor de levering van drinkwater aan de scheepvaart
Verordening voorzieningen gehandicapten
Verordening voorzieningen maatschappelijke ondersteuning Drechtsteden
Verordening voorzieningen huisvesting onderwijs gemeente Dordrecht
Verordening winkeltijden
Wachtlijstverordening Sociale Werkvoorziening
Wegsleepverordening Dordrecht 2003

Gemeenschappelijke Regelingen

Drechtsteden
Drechtwerk
Gevudo
Natuur- en recreatieschap Hollandse Biesbosch
Wegschap Tunnel Dordtse Kil
Woonwagencentra Drechtsteden
Zuid-Holland Zuid

Overige regels, beleidsregels en besluiten

Aanvullende voorwaarden voor het aanvragen van vergunningen tot het aanbrengen van gedenktekens en dergelijke voorwerpen
Algemeen mandaatbesluit Dordrecht
Alle B & W-regelingen die niet in de Basisregeling zijn opgenomen
Basisregeling arbeidsvoorwaarden Gemeente Dordrecht 2002
Beleid bestaande bouw
Beleid school in de samenleving
Beleid sexinrichtingen in Dordrecht
Beleidsimpuls jeugd
Beleidskader VVE vroeg beginnen...
Beleidsregel kinderopvang op sociaal medische indicatie
Beleidsregels stadsmarkten
Beleidsregels voorrang bij woningtoewijzing in de Drechtsteden
Besluit elektronische post 2000
Besluit informatiebeheer 1997
Besluit ondertekening van documenten Dordrecht

Overige regels, beleidsregels en besluiten

Gemeentelijke bibliotheekvisie Trefpunt voor Kennis en informatie
GOA-plan 2002-2006, Voortbouwen op ...
Graffitibeleid
Herstellen bestratingen
Koffieshopbeleid
Maken, instandhouden huisaansluiting riolering
Mandaatbesluit subsidieafdoening Sportraad Dordrecht
Mediabeleid, raadsbesluit 29 juni 1999
Nadere regels Podiumkunsten
Noodopvang Legale dakloze asielzoekers in Dordrecht: Bed, Bad & Broodregeling
Nota gehandicaptenbeleid
Nota Het cement van de samenleving, naar een eigentijds vrijwilligersbeleid
Nota over zorg en overlast 1994
Nota Werken aan leerplicht 1997
Nota Zorgvernieuwing Maatschappelijke Opvang/Hoofdlijnen beleid Maatschappelijke opvang
Notitie extra middelen MO, VO en 24-uursstructuur
Notitie Inzet extra rijksmiddelen vrouwenopvang 2002
Onderwijsvisie Investeren in leren
Rechtspositieregeling voor de buitengewoon ambtenaar van de burgerlijke stand
Reclamebeleid
Regeling klokkenluiders gemeente Dordrecht (personeelsregeling)
Reglement verkeersregels en -tekens (besluit van algemene strekking)
Sociaal programma Staart, Wielwijk...
Standwerkersreglement, voortvloeiend uit marktverordening
Startnotitie integratie & diversiteit in Dordrecht
Subsidiebeleid zelforganisaties Gemeente Dordrecht
Tijdelijke lozing water op riool of oppervlaktewater
Tijdelijke Regeling adresloze jongeren die via Jeugdzorg bijstand aanvragen
Toetsingskader Externe Veiligheid
Uitvoeringsplan SIS
Uitvoeringsprogramma Integratie en interculturalisatie
Verhuurvoorwaarden zomerkermis